

monográfia, amelyet több tucat reprodukció, fénykép valamint gazdag forrásanyag egészít ki, hasznos útikalauzul szolgálhat az ilyen felfedezésekhez.

NÁRAY Éva

INTIM TABLÓ

Marsall László: *Negyvenegy öregek*. Magvető, Budapest, 1988

Marsall László legújabb verseskönyve tematikus kötet: negyvenegy portréjának mindegyikét az öregség fogalma köti össze. E versekben a lírai én által megidézett, megszólított vagy éppen egyes szám első személyben beszéltetett öregek veszik körül a költőt, s teremtenek vele dialógust. A dialógusokon túl pedig, akár valódi az, akár emlékezéssé kövült szó- és mondatfoszlányok sora, e negyvenegy portré sajátos, intim tablóvá, kisenciklopédiává – azt is mondhatnánk: magánmitológiává formálódik.

A kötet élén „röpke vallomás” áll az öregekről, bizonyítván Marsall azon költői igényét, hogy tudatosan megszerkesztett kötetet kíván írni, s azon szándékát, hogy verstémáit egy bizonyos probléma köré kívánja rendezni. Tematikai behatárolás ez, ám nem beszűkítés is, hiszen költői eszközei, eljárásai, s maga a téma, a „program” nyújtotta lehetőség révén szabadon hozhatja felszínre a létről való tudását, ide vonatkozó emberi-költői élményeit.

Az általánosból indul e vallomás, s egészen a gyermekien naiv képzelődéshez tér vissza, amely az öregeket kártyavilágból érkező idegennek látja. „Gyermeki optikán” át láttatja az arcon túlfutó ráncokat mint rejtélyes, „messzi tárgyakra, pontokra felfüggesztett” szalakat. Majd megvonja a határt: „Eddig a magányos-magánzó gyerek magán-mitológiája: érkezésről, eljövételről és távozásról, jelenlétről és tartamról, az idő lét-állapottá fabrikálásáról.” A továbbiakban pedig: „Húsz és harminc éves korom között, mintha megfeledeztem volna róluk, az öregekről. (...) Gyors sasszékkal vágtam át magamat közöttük, teli háborgással.” S következnek a negyvenes évek, amikor „Irtózatosan jelenvalóknak és kiszolgáltatottaknak láttam, hallottam, és fogadtam magamba a vénség egykor semleges neműnek hitt dimenzióját. (...) Ez volt az idő, inkább pillanat, ahogyan egy villanykörte hirtelen elpukkan, amikor tudásomban az öregek megkülönböztették magukat”. Ezek a lírai én fejlődésének szakaszai, ez „nevelődésének” pályája, melynek utolsó állomásai már felismerésekkel telítődnek. Nem véletlen, hogy e felismerések közé beékelődik a bergsoni idő és az einsteini relativitás fogalma. „Fölfigyeltem rájuk – áll a vallomásban –, azokra az öregekre, akiket a várakozás büvöl, az idő múlásának sürgettetése, akik reggel kívánják, lenne már dél, délben, lenne már este, és éjjel ágyukban forgolódva a hajnalodást lesik, így kopnak ki lassan a jelenlétből. Ezenközben tesznek-vesznek, szöszmötölnek, szinte ádázan keresnek az értelmes cselekvés lehetőségeit; (...) – ki-ki a maga módján, mégis öntudatlanul lassítani igyekszik vadul vagy türelmesen ezt a rohanatot.” E „rohanat”-ban áll meg Marsall egy-egy portréalanya előtt, ismerősök és ismeretlenek előtt, s idézi meg egy harangozó, egy tanyasi öreg, Gé-bácsi, Török úr stb. emlékét, vagy szól nagyapjáról, másutt Ádámról, vagy Zelk Zoltánról, Weöres Sándorról, Berda Józsefről... – tudósokról, egykori tanárokról,

orvosokról, álmodozókról és ábrándozókról, „boros” és kizárt öregekről, állatokkal társalkodókról. Magányos öregekről. Mert „az öregség kegyetlen haza” – mondja Marsall a kötetet bevezető vallomás végén.

Nem *az öregségről* ír tehát Marsall: megidézett öregjei énségükkel, személyiségükkel, lényük legintimebb vonatkozásaival hatnak. Sérülékenységükkel, gyötrelmeikkel, esendőségükkel. Körülveszik a lírai ént, együtt élnek vele valósan vagy továbbélő emlékeik formájában. Az öregség maga tehát nem téma, hanem állapot, a versalanyok közös állapota. A lírai én itt természetyszerűleg háttérben marad, csak összekötő szál, e portrékat tablóvá olvasztó alany. Mégsem passzív azonban: nem csupán dokumentál, hanem azonosul is megidézettjeivel. Intim tablóról enélkül nem is beszélhetnénk. Ugyanakkor nem összegez, nem általánosít. Minden portré egy sajátos pillanat, mint ahogy minden személy egy és megismételhetetlen egved e körforgásban. (Ez persze nem teszi lehetővé, hogy e portrék mintaként hathassanak, hogy felismerésekkel, összefüggésekkel szolgáljanak a lírai én számára.)

Az egyedítés egyrészt abban nyilvánul meg, hogy minden egyes vers egy konkrét személyről/személyhez szól, másrészt pedig abban, hogy e személyek „személyessége” hangsúlyozott: a versek egy vonulata én-formában íródott, de itt nem a lírai énről van szó. Maga a modell álló versalany szólal meg, biztosítva így a lírai én kívülmáradását. A versek másik vonulata viszont evokatív. A felidéző-megszólító-„visszahívó” emlékezet gyakran a halálból lebbenti vissza a megidézettet. A Zelk Zoltánhoz írott vers pl. az „onnan túlról már megbélyegzett” költőt idézi meg.

A *Negyvenegy öregek* legszebb lírai pillanatait a kötet azon pontjain véljük felfedezni, amikor Marsall az öregség köznapi mozzanataiból a szürreális térségeibe röppenti a verset. Ilyenek a Weöres-portré vagy a bibliai Ádámról szóló vers egyes pontjai, de ilyen magaslatoiban lebeg, szinte önálló szürrealista képként, varázsbeszédként a „zongorapedagógia és didaktika Veszta-szüzét”, Czövek Ernát megszólaltató vers zárata is: „Kanális-rács húrja zongora, veri mancsával a tigris, / ördöggel korrespondencia, tejet iszik a tigris, / – sok fehér-fekete csik megmered – és hörög.”

Nem véletlen, hogy a vers zárósorait tartottam lényegesnek idézni. E Marsall-kötet verseinek nagy száma épp verszárlatával hívja fel magára a figyelmet. Hol meghökkenetők, hol líraian átforrósítottak ezek a zárlatok, olykor ironiába tartanak, s mivel e portréalanyok úgy egyediek, hogy közben tipikusak – „minták” – is (pl. az élet hiábavalóságának, az emberi esendőségnek a „tükrözői”), az ironikusba való átcsapás az élethez, a léthez való ironikus viszonyulássá tágul. S ha a Marsall-versek szürreális magaslatoikba ívelését figyeljük, épp e verszárlatokban találjuk meg azt az ívet, amikor a vers ilyen magaslatoikba tör. Idézzük pl. *Az álmodozó* zárósorait: „Íme egy szekfű, egy forgó szekfűszál kéken. / Ülök és báméskodom Drakula vagy a Sátán / feketé ruhája sötét zsebében.”

A fantázia vizein járunk itt, s látomásokat látunk kibomlani. Ebből a szempontból figyelemre méltó a *Boér Jenő Embertársunk* című vers menete: a determináltság groteszk megfogalmazásából („jól elvagyok, / mint óljaban a kutya, aki véletlenül embernek született”) ilyen vízió megfogalmazásáig jut el a költemény: „egy régi gyöngyházgombot nézek mereven, / s támad hirtelen fényesség, aki Saulust Pállá avatta, / szétroncsolja fukar-fene Énségemet, sodorja csöppjeit / egy világ-zsáknyi tojás csíráiba, akik ti vagytok.”

Maguk a szürrealisztikusan tiszta magaslatok sem mentesek azonban az iróniától. Íme *A száraz öreg* című vers ironikus végkicsengése:

„És a kicsik, levedlett bőrömből hajtogatnak papír-repülőket, / és ugrálnak-üvöltöznek: Ni! Ott röpül a nagyapa! / Meg ott is! Amott is! Neki a Napnak egyenest!” Vagy említhetnénk a *Mariska nene mondogalódása* című vers egyszerre szívszorítóan fájdalmas s groteszk-ironikus vonulatát, melyben a marsalli vers természetrajzára és szókészletére ismerünk.

A kivettség, a determináltság domináns létérzéssé lényegül e versek végkicsengéseiben. Körülbelül így: „A harang szíve szívem ütője léssen, / mikor már kék a szemem, és állok az Úr tenyerén / mezítláb, süketen.” (*A harangozó*) A *Philemon monológja* pl. a szürreálisból a semmibe torkollik, jelezvén, a valóságon felüli régiók csupán az elrugaszkodások ritka pillanatai; a vers végén a versalany egy hokedlin ül. A *Gé-bácsi* című portréban már morbidan groteszk vonulatokat teremt a szervezet megszégyenítő romlása, a test leépülése – az élet „gusztustalan”-ná válása. S folytathatnánk a sort a hét versorba kövült sors példájával (*Az ábrándozó*) vagy a halált súroló állapot megjelenítésével, ahol az egyszerű küszöb is a „halál küszöbe”-ként hat, minthogy „bételik az idők pohara”.

Ezek a Marsall-kötet legfényesebb, legszebb magaslatai, ahol öregjeinek lebegésén, „kivonulásán” túl az élet fintorait is felvillantja, s ugyanakkor biztos kézzel elkerüli a témaválasztását veszélyeztető csapdát: nem gyászos körmenetet vonultat fel előttünk. A groteszk fényben felvillantott, létté lényegülő életképletek ugyanakkor nemcsak az öregség időtájjait futják be. Személyes létünkbe, a nem-öregség tartományaiába is bevilágítanak egy-egy fénycsóvával.

A kötet záróverse (*Nagyapám*) a legszemélyesebb költemény, egyben seregszemle is, mely életeket, „időket” csúsztat egymásra, olvaszt egybe: „Fiam, érzem, most kedved lenne a nagyapádnak lenni, / Felvidéki kisvárosban esperes úrnak, / (...) / ,kelj föl és járj’ – és megszületne, akit még megláthatsz talán, / az unokád, és megszületnél te, az unokám.”

Az öregség mint állapot egyetemessé tágul, léthelyzetté, léthelyzetünket is magában foglalóvá, esélyei pedig személyes életünk s létünk esélyeit is felidézővé.

Marsall előző, „nem tematikus” kötetében szabadabb ívben szárnyalhatott a költői képzelet, de behatárolt versközegében is meg rudta hódítani lírájának eddig elért legmagasabb csúcsait.

A *Negyvenegy öregek* amiatt is érdekes olvasmány, mert felidézi hasonló olvasmány-élményeinket: Füst „rejtélyes elmúlás”-t érintő öregségverseit, Szilágyi Domokos *Öregek könyve* című verseskötetét (1976), melyben „kikopik az ember / önmagából kikopik”, Weöres Sándor *Kútbanézőjét* (1987), a „Mindmessedbbről csodálkozni / távolodó önmagunkra” költői pozíciójával s a lét és nemlét között vergődő „kútbanéző” groteszk fintorával – de gondolhatunk akár Déry *Ítélet nincsenek* lírai-ironikus seregszemléjére is.

HARKAI VASS Éva